

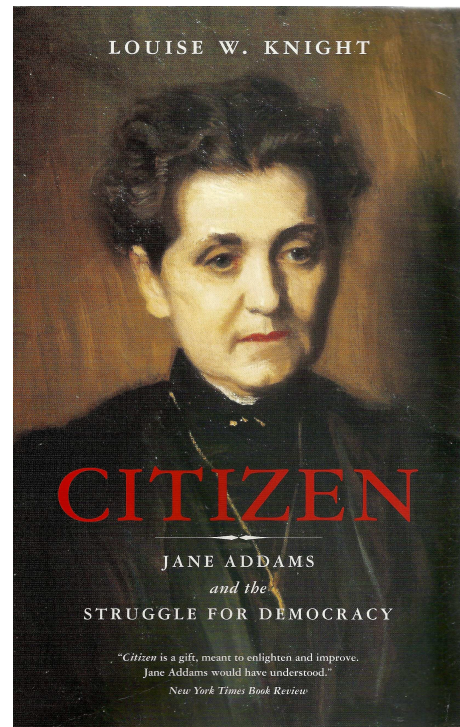
Pionier van verbinding hulpverlening, zelforganisatie en sociale hervormingen

Jane Addams

door Maarten van der Linde

Op 6 september 2010, haar honderdvijftigste geboortedag, staat Noord Amerika stil bij het leven van Jane Addams (1860-1935), pionier van het outreachende sociaal werk. De biografie *Citizen. Jane Addams and the Struggle for Democracy* (2005) gaat over de eerste veertig jaar van haar leven.

In de biografie van onafhankelijk onderzoeker Louise Knight volgen we de ontwikkeling van de ideeën en het werk van Jane Addams op de voet. Haar boek is leesbaar en goed geschreven, gedocumenteerd, kritisch en indrukwekkend omdat zij laat zien welke ervaringen en invloeden van Jane Addams een vernieuwend *social worker* maakten.

Hull House

Jane Addams wijst in de jaren rond 1900 nieuwe wegen voor liefdadigheid. Helpen in acute armoede, verwaarlozing of andere crisissituaties is nodig, maar zij vindt het urgenter dat er iets aan de oorzaken wordt gedaan. Ze is kritisch over liefdadigheidsinstellingen die zich richten op het individu in nood, maar de samenleving buiten schot laten.

Addams brengt haar visie in praktijk: ze gaat zelf midden in een arme immigrantenwijk in Chicago wonen. In september 1889, de maand dat ze 29 jaar wordt, verhuist ze met Ellen Starr – sinds college een hartsvriendin – naar een groot pand, Hull House, tussen Duitsers, Fransen, Italianen, Polen, Russische joden en immigranten van nog vijftien andere nationaliteiten. 78% van de wijkbewoners is immigrant en arm. Hier woont en werkt Addams de rest van haar leven. Al heel snel komt nog een tiental vrouwen, en later ook mannen, in Hull House wonen. De meesten zijn net als Addams afkomstig uit de hogere middenklasse, anderen werkten al op hun veertiende in een fabriek. Ieder zet zijn kennis en talenten in voor sociale verbetering van de wijk: als kinderjuffrouw, cursusleider, lerares, onderzoeker, vakbondsvrouw, jurist, arts of pedagoog. Hull House wordt het meest bekende buurt- en volkshuis van Amerika.

Wie is Jane Addams?

Jane Addams is opgegroeid in het agrarische Cedarville, niet ver van Chicago, in de staat Illinois, waar iedereen elkaar kent en op elkaar is aangewezen. Haar vader komt uit een gereformeerde familie, maar laat zich inspireren door het sociale denken van de Quakers. Hij is fabrikant, bankier en ondernemer, medestander van Lincoln in de afschaffing van de slavernij. Hij is maatschappelijk en politiek actief en is zes termijnen senator in Illinois.

Jane is de jongste dochter van het grote gezin, waarvan drie kinderen al jong sterven. Haar moeder overlijdt als Jane 3 jaar is. Jane is de oogappel van haar vader en hij besteedt veel aandacht aan haar opvoeding. Hij stimuleert haar te lezen. Ze leest Plutarchus' biografieën van Griekse helden en verslindt eigentijdse schrijvers als Charles Dickens en George Eliot. Gewapend met rolmodellen van mannelijke helden en krachtige, toegewijde vrouwen, ontwikkelt Jane belangstelling voor de wereld om haar heen. Het valt haar op dat niet iedereen in een even groot huis woont als de familie Addams.

Jane gaat naar een meisjescollege en ontwikkelt haar talenten op het gebied van organiseren, spreken in het openbaar en schrijven van artikelen. Als ze 21 jaar is, overlijdt haar vader, volslagen onverwacht en juist op het moment dat Jane belangrijke keuzes moet maken over haar leven. De familie verwacht dat zij zal bijspringen bij ziekte en geboortes, ook als voorbereiding op haar huwelijk. Maar een huwelijk trekt Jane niet. Er volgen moeilijke jaren waarin ze heen en weer geslingerd wordt tussen idealen van zelfopoffering binnen de familie en participeren in de samenleving. Ze heeft vaak het gevoel dat ze haar leven aan het verknoeien is.

Tweemaal maakt ze grote reizen naar Europa. In Londen leert ze Henriette en Samuel Barnett kennen die een paar jaar eerder begonnen zijn met het *university settlement* Toynbee Hall, waar studenten uit Oxford en Cambridge gedurende een half jaar of langer clubs organiseren voor mensen uit de omliggende arbeidersbuurten. Het is een combinatie van sociaal werk, volkswikkelingswerk en sociaal-politieke actie. Ze is razend enthousiast: zo wil zij ook leven en werken, maar dan wel op basis van wederkerigheid. Ze wil wonen in een arme buurt, daar de mensen leren kennen, veel van hen leren en samen de leef-, woon- en werkomstandigheden verbeteren.

Vitale, getalenteerde vrouwen

Terug in Amerika oriënteert Addams zich bij twee settlements in New York. Het overtuigt haar dat haar plannen haalbaar zijn. Samen met Ellen Starr verhuist ze naar Chicago en betreft daar aan de Halsted Street, midden in een snelgroeiende immigrantenwijk, een groot pand: Hull House.

Addams draagt haar visie uit in vrouwenclubs en liefdadigheidsverenigingen. Ze krijgt steun van progressieve intellectuelen van de nieuwe Chicago University. Haar verhaal raakt een snaar bij vrouwen met dezelfde achtergrond en idealen als zij zelf. Binnen een paar maanden ontstaat een soort familie van vitale en getalenteerde vrouwen met Hull House als uitvalsbasis. Zij creëren vanuit Hull House ruimte voor vrouwen om maatschappelijk actief te zijn.

Julia Lathrop die rechten heeft gestudeerd en zich toelegt op het nog onontgonnen gebied van kinderbescherming en jeugdrecht is een voorbeeld. Florence Kelley richt binnen Hull House een arbeidsbureau op, onderhandelt met werkgevers en doet tegelijk systematisch sociaal onderzoek naar arbeidsomstandigheden in fabrieken, werkplaatsen en grootwinkelbedrijven. Alzina Stevens werkt sinds haar veertiende en is voorzitter van de Bond van Werkende Vrouwen. En ook de Afrikaans-Amerikaanse arts Harriet Rice is betrokken bij Hull House.

Tweeduizend bezoekers

Hull House opent haar deuren voor verenigingen van verschillende bevolkingsgroepen in de wijk. Het biedt ruimte voor cursussen, toneelvoorstellingen, muziekkuitvoeringen, feesten en spreekuren, maar ook vergaderruimte voor stakers en nieuwe vakbonden, zoals van de naaisters in de kledingindustrie. Als blijkt dat deze meisjes veel te hoge huren betalen voor

hun kleine kamers sticht Hull House een coöperatief woonhuis voor vijftig meisjes. Op het programma van Hull House staan leesgroepen, lezingenseries over sociale problemen, kooklessen, clubs voor jongens en meisjes, onderwijs- en inburgeringscursussen om nieuwe

immigranten wegwijs te maken. Er komt een openbaar toegankelijke speeltuin, een sportzaal, een expositieruimte, een theaterzaal, een badhuis, een zwembad, scoutinggroepen. Als de steenkool te duur wordt verkocht, start Hull House een Coöperatieve Steenkool Inkoop Organisatie. In crisistijd opent Hull House een voedselbank en zorgt voor kledingdistributie. Als er klachten zijn over corruptie bij het postkantoor opent Addams binnen Hull House een hulppostkantoor waar immigranten zonder zorgen geld naar hun familie overzee kunnen overmaken. Als het vuilnis in de wijk niet wordt opgehaald als gevolg van corruptie en incompetent bestuur, dingt Hull House mee in de aanbesteding. Dat zorgt voor enorme publiciteit. Het hoofdkantoor van de Kinderbescherming wordt gevestigd in Hull House. Hull House telt al snel tweeduizend bezoekers per week. Addams houdt overzicht, leidt vergaderingen, houdt de boeken bij, gaat op huisbezoek, bemiddelt bij conflicten en werft fondsen. Door de erfenis van haar vader is zij financieel onafhankelijk en neemt de helft van de kosten van Hull House voor haar rekening. Voor de andere helft is Hull House aangewezen op sponsors.

Vernieuwend denken

Addams 'democratiseert' de liefdadigheid. Ze vindt dat iedereen actief handelend kan optreden en zich kan organiseren om sociale omstandigheden te verbeteren. Het individualistische najagen van eigenbelang en maximale winst van werkgevers vindt ze achterhaald omdat we in een tijd leven waarin mensen steeds meer op elkaar zijn aangewezen. Maar die actieve sociale betrokkenheid moet wel ontwikkeld

worden. Allereerst verwacht zij veel van democratische opvoeding en democratisch onderwijs waar de ervaringen van het kind gerespecteerd en gewaardeerd worden. Ten tweede kan sociale verbondenheid geleerd worden door te doen, door deel te nemen aan clubs, verenigingen, culturele activiteiten, vakbondswerk, bewonerscommissies. Ten derde pleit Addams ervoor om te reflecteren op je eigen leven en na te denken wat samenwerking je heeft gebracht en wat je hebt gemist toen er geen mogelijkheden waren om de situatie te verbeteren.

Met de activiteiten in Hull House laat Addams zien dat het mogelijk is in ieder mens morele krachten te wekken door vertrouwen te schenken, door te luisteren en door een appèl te doen op zelfwerkzaamheid. Ze verwijt de ouderwetse liefdadigheid dat die niet luistert, maar wel

altijd klaar staat met voorschriften hoe iemand zich moet gedragen. Daar stelt zij tegenover: kijk eerst wie iemand is, wat de omstandigheden zijn, wat de mogelijkheden zijn, wat iemand zelf wil.

Ze ziet armoede als resultaat van omstandigheden in het gezin, het ontbreken van werk, de woonomgeving, de bejegening, het sociale beleid, de uitzichtloosheid.

Omstandigheden die dus ook veranderd kunnen worden door de omgeving en het beleid te veranderen en zelfwerkzaamheid te bevorderen.

Over dat laatste is ze optimistisch en discussieert met Mary Richmond die in dezelfde tijd de individuele hulpverlening een methodische basis geeft. Richmond heeft ook kritiek op willekeurige liefdadigheid. Zij vindt dat individuele hulpverlening gebaseerd moet zijn op onderzoek, met aandacht voor de hulpbronnen bij de cliënt en de directe omgeving. Beide vrouwen hebben kritiek op elkaars werkwijze, maar uit hun briefwisseling en publicaties blijkt dat ze elkaar naderden. Richmond noemt haar eigen, meer individueel gerichte aanpak *retail* (detailhandel), maar erkent het belang van *wholesale* (groothandel) in de vorm van sociale wetgeving en buurtverbetering. De uitwisseling van visies en kritische kanttekeningen op elkaars werk tussen Richmond en Addams is historisch interessant en onverminderd actueel. (zie *Maatwerk*, augustus 2009)

De vrouwen van Hull House verbinden in de jaren 1890 als eersten in Amerika sociaalwetenschappelijk onderzoek, sociaal activisme en sociaal beleid met elkaar. Ook dat is nieuw. Ze formuleren een onderzoeksagenda met 'vrouwen'-onderwerpen als kinderarbeid, kinderbescherming, jeugdrecht, liefdadigheid, arbeidsomstandigheden van vrouwen, vrouwenvakorganisaties en beroepsziekten. Pas twintig, dertig jaar later nemen universiteiten en Schools of Social Work deze onderwerpen op in hun onderzoeksprogramma's en curricula.

Impact

De impact van Jane Addams en Hull House is enorm. Rond 1900 zijn er in Amerika meer dan honderd *neighborhood settlements*, en de groei gaat door. Addams wordt een algemeen bekende figuur. Van haar boeken worden tienduizenden exemplaren verkocht. Ze houdt spreekbeurten, ze leidt congressen en wordt voorzitter van belangrijke verenigingen. Ze wordt uitgeroepen tot 'vrouw van het jaar' en krijgt eervolle onderscheidingen aan topuniversiteiten. Hoe grillig de media en de tijdgeest zijn, blijkt als ze ook weer wordt afgeschreven wanneer ze haar steun uitspreekt voor een staking of zich moedig verzet tegen uitingen van racisme. Addams breidt haar activiteiten uit naar de strijd voor burgerrechten, vrouwenrechten en wereldvrede. In de eerste dertig jaar van de twintigste eeuw is Jane Addams de bekendste vrouw in Amerika. Haar faam is internationaal, zo blijkt als haar Nederlandse geestverwant Aletta Jacobs haar in 1915 vraagt het Wereldvredecongres in Den Haag te leiden. Addams doet het en bezoekt in Europa de oorlogsvoerende landen om op te roepen tot bemiddeling en wapenstilstand. Het lukt haar niet haar eigen president Wilson hiervoor te winnen: hij kiest voor deelname aan de Eerste Wereldoorlog. Ondanks publieke verguizing na de Eerste Wereldoorlog, blijft Addams actief in het uitzetten van de lijnen voor *social work*, *community organizing* en *social reform*. Zij gaat ook door met haar internationale vredeswerk en ontvangt daarvoor in 1931 de Nobelprijs. Ze maakt nog net mee hoe in de New Deal van president Franklin D. Roosevelt een aantal sociale maatregelen – uitgebreed in Hull House – in wetgeving wordt omgezet.

Collega's

Voor maatschappelijk werkers van nu is de biografie van Jane Addams leerzaam, omdat er naast verschillen ook veel overeenkomsten zijn in de dilemma's en keuzes van toen en nu. Het is inspirerend te zien hoe Addams bijvoorbeeld haar geloof in christelijke waarden ruim formuleert. Dat stelt haar in staat breed inclusief te denken, waarbij ze menig eigen vooroordeel overwint.

Net als in de discussies tussen Richmond en Addams gaat het in het huidige maatschappelijk werk bovendien nog steeds om individuele hulpverlening én om het optimaliseren van de omgeving op zo'n manier dat mensen tot hun recht komen. Het *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker* uit 2006 vangt die twee kanten onder de eerste en de tweede kerntaak.

Het gaat nog steeds om de spanning tussen de specialist en de generalist, tussen spreekkamerhulpverlening en outreachende hulpverlening, tussen empowerment en sociaal beleid, tussen erbovenop en eropaf. Dit boek brengt Jane Addams en haar mede-pioniers in beeld, dichtbij en herkenbaar, als collega's, maar dan honderd jaar geleden.

Maarten van der Linde werkt op Hogeschool Utrecht als onderzoeker en docent Geschiedenis van het sociaal werk. Hij publiceerde onder meer *Basisboek Geschiedenis Sociaal Werk in Nederland* (SWP, 2007, 2010 4e druk) en is redacteur van www.canonsociaalwerk.eu

Bronnen

- Louise W. Knight (2005) *Citizen. Jane Addams and the Struggle for Democracy*. The University of Chicago Press
- Venster '1889 Jane Addams', in de digitale *Canon Sociaal Werk Internationaal*, met veel extra informatie en links naar haar gedigitaliseerde publicaties. www.canonsociaalwerk.eu

Inburgeringscursus in Hull House, omstreeks 1900.